

ПРИНЦИПИ ЗМАГАЛЬНОСТІ І ДИСПОЗИТИВНОСТІ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Литвин Ю.В., студентка, III курс
факультет міжнародної торгівлі та права
Київський національний торговельно
-економічний університет, м. Київ

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри
міжнародного приватного, комерційного та
цивільного права КНТЕУ Коротка Н. О.

Принципи цивільного судочинства є основою системи норм цивільного процесуального права, центральними поняттями та стрижневими засадами всієї системи процесуальних законів, так як вони пронизують усі цивільні-процесуальні інститути і визначають таку побудову цивільного процесу, який забезпечує ухвалення законних і обґрунтованих рішень та їх виконання.

Принципи змагальності і диспозитивності є ключовими з них.

Зміст цих принципів виражено і закріплено в:
Конституції України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та у відповідних нормах Цивільного процесуального кодексу України.

Згідно із п.3 ст.129 Конституції України до основних засад судочинства відноситься принцип змагальності сторін і свободи в наданні ними суду своїх доказів та в доведенні перед судом їхньої переконливості. Дане положення і є головним нормативним закріпленням принципів змагальності та диспозитивності в законодавстві України.

Загальна формула принципу змагальності закріплена в ст. 12 ЦПК України, відповідно до якої, вказується положення, що цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін .

Учасники справи мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених законом. Кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій.

Тобто, суть даного принципу полягає у тому, що правовий спір ведуть між собою дві сторони – позивач і відповідач.

Даний принцип передбачає реальне покладення обов'язку доказування обставин, що мають значення для справи, на сторони, враховуючи третіх осіб, що беруть участь у справі для повного і об'єктивного винесення судового рішення. Оскільки принцип змагальності має безпосередній зв'язок із процесом доказування, то слід вважати його одним із головних важелів цивільного судочинства.

Принцип змагальності цивільного судочинства виходить з аксіоми: *«доводить той, хто заінтересований»*. Адже саме сторони – позивач і відповідач – у позовному процесі несуть основний тягар доказування. Сторони є основними суб'єктами доказування, їм в силу власної зацікавленості і обізнаності про обставини справи найлегше надати докази або вказати на них. У непозовних провадженнях обов'язок доказування покладений на заявника та інших заінтересованих осіб. Суд при цьому повинен незалежно, об'єктивно і неупереджено здійснювати керівництво процесом, роз'яснювати особам, що беруть у ньому участь, процесуальні права і обов'язки, сприяти їм у реалізації їх прав.

Захищене статтею 6 ЄКПЛ право на справедливий судовий розгляд також передбачає право на змагальність провадження. Кожна сторона провадження має бути поінформована про подання та аргументи іншої сторони та має отримувати нагоду коментувати чи спростовувати їх. Європейський суд з прав людини розглядає реалізацію принципу змагальності крізь призму забезпечення рівності прав учасників судового розгляду, тобто за цієї позиції обвинувачення і захист діють на одному рівні, під контролем відносно пасивного суду. Дія принципу змагальності ґрунтується на переконанні: протилежність інтересів сторін найкраще забезпечить повноту матеріалів справи через активне виконання сторонами процесу тільки їм притаманних функцій.

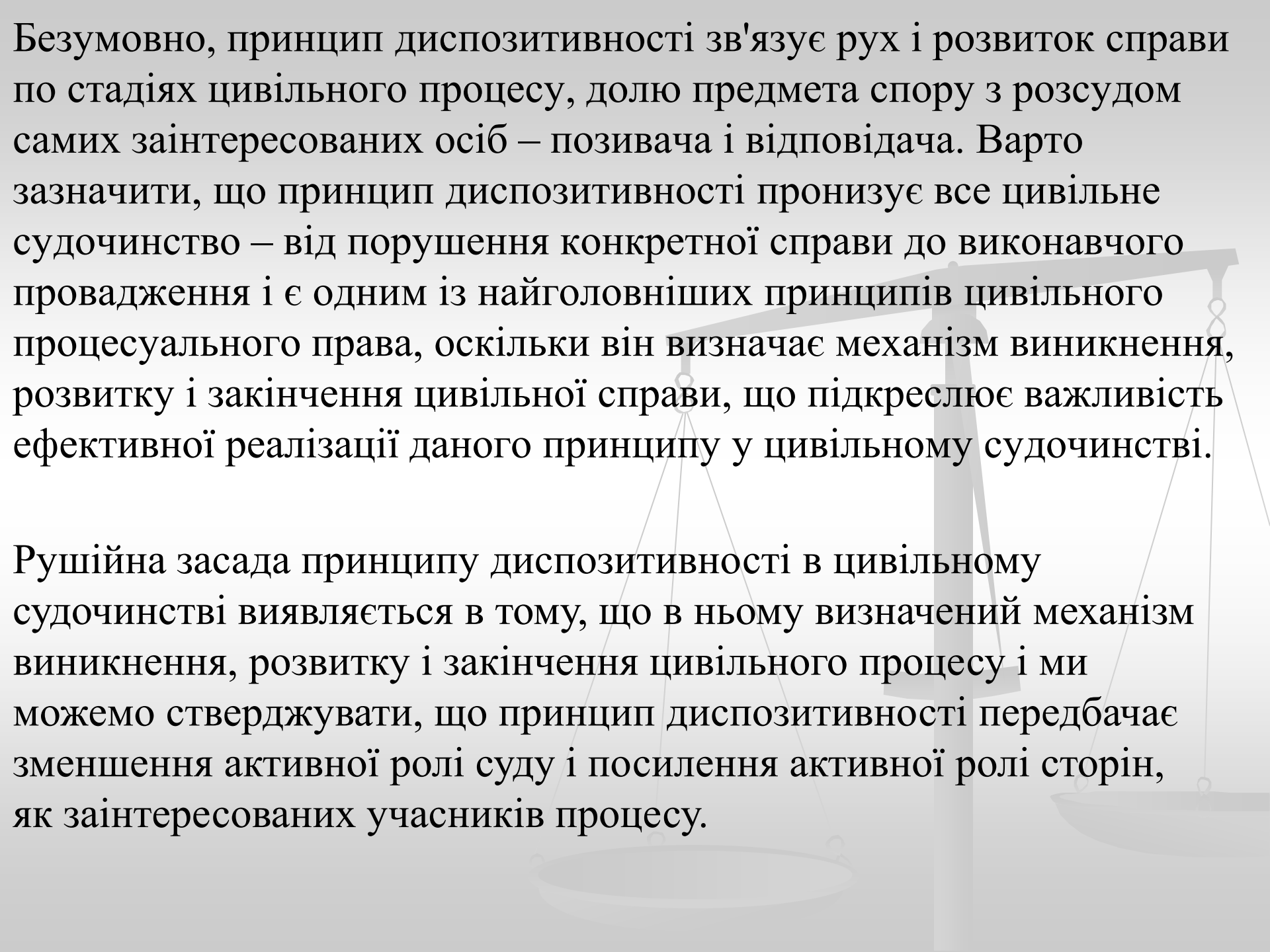

Принцип диспозитивності закріплений в ст.13 ЦПК України, відповідно до якої, суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до ЦПК, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених Кодексом випадках. Збирання доказів у цивільних справах не є обов'язком суду, крім випадків, встановлених Кодексом.

Суд має право збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи лише у випадках, коли це необхідно для захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, а також в інших випадках, передбачених Кодексом.

Тобто, учасник справи самостійно розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Ми наголошуємо на тому, що основу принципу диспозитивності становлять можливість всіх заінтересованих осіб (позивача, відповідача, третіх осіб, представників сторін та інших учасників процесу) вільно, за своїм розсудом упорядковувати свої відносини.

Безумовно, принцип диспозитивності зв'язує рух і розвиток справи по стадіях цивільного процесу, долю предмета спору з розсудом самих заінтересованих осіб – позивача і відповідача. Варто зазначити, що принцип диспозитивності пронизує все цивільне судочинство – від порушення конкретної справи до виконавчого провадження і є одним із найголовніших принципів цивільного процесуального права, оскільки він визначає механізм виникнення, розвитку і закінчення цивільної справи, що підкреслює важливість ефективної реалізації даного принципу у цивільному судочинстві.

Рушійна засада принципу диспозитивності в цивільному судочинстві виявляється в тому, що в ньому визначений механізм виникнення, розвитку і закінчення цивільного процесу і ми можемо стверджувати, що принцип диспозитивності передбачає зменшення активної ролі суду і посилення активної ролі сторін, як заінтересованих учасників процесу.

Підводячи підсумки, ми визначаємо застосування принципу змагальності як ідеалу для побудови цивільного судочинства, який має визначати характер взаємовідносин сторін, коли саме на них покладається відповідальність за повноту фактичного матеріалу, а суд залишається поза межами їх змагання і лише певною мірою бере участь у збиранні доказів та оцінює їх.

Також підсумовуємо, що принцип диспозитивності передбачає зменшення активної ролі суду і посилення активної ролі сторін, як заінтересованих учасників процесу, тобто, визначає реальну можливість особи розпоряджатися своїми матеріальними і процесуальними суб'єктивними правами, а також можливість осіб, за ініціативою яких може бути відкрите провадження у справі, визначати матеріальні і процесуальні межі судового захисту.

Ми наголошуємо на тому, що успішний досвід європейських країн у застосуванні принципів змагальності і диспозитивності у цивільному процесі, а також практика ЄСПЛ, варті значної уваги при розробці та впровадженні нової судової політики та побудові ефективної судової системи України, а також для забезпечення рівності сторін у цивільному процесі та повній реалізації їх прав.

Ми стверджуємо, що зважаючи на чисельність принципів цивільного судочинства, які являють собою досить об'ємну систему, принципи змагальності та диспозитивності є найпровіднішими для даної галузі і говорячи про значення цих принципів в системі цивільного судочинства, можемо зробити висновок про те, що вони є основою системи норм цивільного процесуального права, центральними поняттями та стрижневими засадами всієї системи процесуальних законів, так як вони пронизують усі цивільно-процесуальні інститути і визначають таку побудову цивільного процесу, який забезпечує ухвалення законних і обґрунтованих рішень та їх виконання.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

